

Beder István

EGY AGGLEGÉNY ÉLETSORSA

Adahatáron, a zentai község legtávolabbi tanyavilágában születtem. Amikor a bölcsőben, majd a kiságyban feküdtem, édesanyám álomba ringató dalokat énekelt nekem, dobhártyámat tehát csecsemőkoromtól fogva az ő kellemes hangja érte. Szállásunk a tíz hektár földdel háborítatlan kis birodalom volt, udvaron belül és kívül mesebeli környezet egy apróságnak. A kicsikók és kisborjúk, a maguk nyelvén tereferélő libák, az akácfákon csicsergő verebek, a röpködő lepkék, a ringó búzatóblák és a csábító kerti gyümölcsfák emlékei ma is itt nyüzsögnek a szemem előtt.

Iskolába járnom is öröm volt, mert a gyermektelen tanító úr minden szeretetét ránk pazarolta. Engem mint osztályelsőt meg-megsimogatott, és ha gyűlésre hívták a városba, én voltam a felügyelő. Parancsa ellenére azonban nem mondtuk kórusban az egyszeregyet, hanem a színes krétákkal firkáltunk, tankokat rajzoltunk a táblára, mert akkor dúlt a második világháború. A negyedik elemi befejezése után áldott emlékű tanítóm megjelent a tanyánkon, és így szólt apámhoz:

– Vukov úr, a maga fiát tovább kell taníttatni. Írassa be a szabadkai gimnáziumba.

– Bocsánatot kérek, de erről szó sem lehet – hangzott nagy sóhajtás után a válasz. – Tamásra szükség lesz itthon. Ha urat nevelnénk belőle, halálom után ki venné át a gazdálkodást?

Egyke voltam, de a szüleim nem kényeztettek. A serdülés korábbi szakaszában csak könnyebb munkára fogtak be. Kapálnom kellett anyám veteményeskertjét, aratáskor teregetnem a kötelet. Amikor már südő legénnyé cseperedtem, apám nekem is kezembe nyomott egy kaszát. Messzire lemaradtam tőle, de a búzatóbla végén bevárt, pipahuját tartott. Egymás után csavarta és szívta a cigarettát kapadohányból. Akkor még, sajnos, nem sejtette, hogy ennek milyen végzetes következménye lehet.

Vasárnap este zsebembe csúsztatott egy húszast, hogy mehessek a bálba. Csak a csárdást tanultam meg járni. Sorra táncoltattam a parasztlányokat, de a legszebbet, aki tetszett nekem, nem mertem fölkeríteni, mert bicskázták érte egymást a nősülendő legények. Inkább a helyemen üldögélve hallgattam a zenébe olvasztott népdalokat, magyar nótákat, amelyek valósággal mámort keltek bennem.

Ejféli után tértem haza, de apám már kora reggel fölébresztett, mondván, hogy aki legény volt az éjszaka, az nappal is legény legyen a talpán. És folytattuk az aratást.

Tizenkilencedik évemet betöltve katona lettem Eszéken. Tisztjeim fölfigyeltek rá, hogy apró lécdarabokból milyen érdekes tárgyakat faragok ki a bicskámmal, és az újonckiképzés után átvezényeltek egy szerszámokkal zsúfolt zágrábi fegyverműhelybe, ahol szilvakék kezelábast kaptam, csak a katonasapkát kellett továbbra is viselnem. Jóindulatú mesterem türelmesen megmagyarázta, meg is mutatta, hogyan kell az acélt meg a vasat megművelni. És lassan-lassan elsajátítottam a munka eljárásbeli fogásait. Elrozsdásodott fegyverek alkatrészeit csiszoltam le, vagy újakat esztergályoztam helyettük. Először csak pisztolyok, végül a bonyolultabb szerkezetű géppuskák javítását is nekem kellett végezniem. Közvetett úton így tanultam ki a lakatosszaktámát. Jól végzett munkám jutalma pedig az volt, hogy gyakran kaptam kimenőt.

Amikor vége lett a katonáskodásnak, Zágrábból, ahol annyi látnivaló van, nem volt kedvem visszatérni a sivár tanyavilágba. Zentán leszálltam a vonatról, és még aznap sikerült elhelyezkednem egy műbútorasztalosnál. Szombaton hazalátogattam. Szüleim mindjárt mellemnek szegeztek a kérdést, hogy miért ragadtam le a városban. A magyarázkodást és vitát kerüendő, kitértem az egyenes válasz elől. Aludni keveset aludtam, annyira zavart apám gyakori, fulladásszerű köhögése. Szülőházam vasárnap is az órák múlásának nyugtalan, fájdalmas színhelye volt. A vacsorát meg sem várva visszatértem Zentára, és a Royal Szálló éttermében Coca-Colát kértem a pincértől. Lenyűgözötten ültem egy sarokasztalnál, mert a Royalban a város leghíresebb cigányzenekara muzsikált. Azt a feszültséget, ami a tanyán fölgyülemlett bennem, muszáj volt valahogy levezetnem. A zene nemcsak megkönnyebbülést, hanem felüdülést is jelentett a számomra.

Nem egész egy év alatt kitanultam az asztalosság csínját-bínját is. Égett a munka a kezem alatt. Mesteremtől, Géza bácsitól külön szobácskát, teljes ellátást és elég szép havi bért kaptam. Gimnazista fia, Zoli kitűnően gitározott, s amikor észrevette, hogy milyen áhítattal hallgatom, előrukkolt vele, hogy az apjával csináltassak magamnak is ilyen hangszert. Az öreg kéthavi járandóságom fejében meg is csinálta, Zoli pedig megtanított az akkordok fogására. Akkor még nem gémberedtek az ujjaim, könnyen ment a gyakorlás.

Egyszer egy júliusi napon a mesterem elutazott Szlavóniába tölgyfát venni, a felesége meg a fia levonult a strandra, én meg kivételesen megengedtem magamnak egy kis lazálást. Kiültem a szőlőlugasba, ahol asztal volt és pad, nyers, de szépen gyalult deszkából. Miközben gitárom húrjait pengettem, kitérult a kiskapu, és belépett rajta csupa csont-bőr édesapám. Láta, hogy ráérek, s mivel tájékozatlan volt a városban, megkért, hogy vezessem el egy jónevű orvoshoz. Dr. Prekajskira esett a választásom. Pénzhajhászó kollégáival szemben ő képviselte az erkölcsi tisztaságot. Halk szavú, kellemes modorú, a végletekig udvarias ember volt. Kalapját megemelve minden felnőttnek előre köszönt. Bizalmat keltő magatartása, barátságos szava átsegítette betegeit a vizsgálat félelmein. Vele nyíltan mertek beszélni.

Megmérte apám lázát, kopogtatta, átvilágította a mellkasát, és receptet írt ki neki. Én a várószobából, a félig nyílt ajtón át mindezt láttam. Miután apám

kijött, Prekajski doktor engem hívott be a rendelőjébe. Becsukta a párnázott ajtót, és fojtott hangon így szólt:

– A röntgen a rákbetegség előrehaladott jeleit mutatta ki mindkét tüdőszárnyon. A beteg menthetetlen. Ezt azonban ne árulja el neki, ne keserítse meg utolsó hónapjait.

Szavai mélyen megdöbbenettek.

Ahogy kiléptünk az utcára, apám megkérdezte, hogy mit ajánlott az orvos.

– Azt, hogy szedje rendszeresen a gyógyszert, jól táplálkozzon, aludjon nyitott ablaknál, és ne dolgozzon.

Bárhogyan is igyekeztem titkolni előtte az igazságot, valahogy megjelenhetett előtte a halál árnyéka, mert takarékos természete ellenére aznap egy drága, 350 köbcentiméteres Puch motorkerékpárt vett nekem.

– Most már könnyebben és gyakrabban kijöhetsz a tanyára – mondta fakó hangon, és könnyesepp jelent meg a szeme sarkában. – Nagyon kérek, ne hanyagolj el bennünket.

Ettől kezdve minden vasárnap nagyokat zökkenve és porfelhőt kavarva kibogotam a kövezetlen országúton Adahatárra. Apám ágynak esett, október végén vért hányt, és a sors különös véletlenje folytán épp halottak napján hunyt el. Temetése után fölmondtam a munkahelyemet, mert előzvegyült édesanyám félt egyedül lakni azon az isten háta mögötti vidéken, ahol gyakran garázdálkodtak az éjjeli tolvajok.

Végérvényesen hazaköltöztem.

A veranda hátsó végét a század elején befalazták. Szüleim lakodalma után ez volt a nyolcvanéves koráig élt nagymama hálószobája. Most üresen állt. Első dolgom az volt, hogy ebben a helyiségben apám megtakarított pénzéből, félig-meddig jogos örökségemből berendeztem egy korszerű műhelyt. Valahogy híre szállt Adahatáron, hogy afféle ezermester vagyok. Hívtak egyik tanyáról a másakra, hogy megjavítsak egy sánta asztalt, egy elromlott ajtózárat, szivattyús kutat, vadászpuskát vagy kerékpárt. Este megszámloltam napi bevételtemet, és kérdőleg néztem anyámra.

– A te pénzed, úgy rendelkezél vele, ahogy tetszik – mondta egykedvűen, s én e beleegyezés után napszámosokat fogadtam, hogy megszabaduljak a mezei munkától.

Már december elején téliesre fordult az idő. Dühöngött a szél, hullott a hó, ki sem lehetett mozdulni otthonról. Apám gyászkeretes fényképe alatt, a lócán gubbasztva panaszdalokat dúdoltam gitárkísérettel. Az unaloműzés másik módja az volt, hogy a vastag, vászonkötésű lexikont lapozgattam. Így akadtam rá Blériot nevére, aki 1909-ben elsőnek repülte át a La Manche-csatornát. Ott volt aeroplánjának fényképe, sőt a tervrajza is, a kísérő szöveg pedig hajszálig megmagyarázta, hogyan készül egy légijármű.

„Ez valami más, mint amit eddig tanultam. De miért ne kísérleteznék magam is a repülés technikájával?” – villant meg agyamban a gondolat. És az ördög nem hagyott nyugodni. A műhelyem kicsi volt, a havas udvar is rossz „szerelőcsarnok” lett volna, így hát a tágas padlásom kezdtem el mesterkedni. Nem látott se szomszéd, se postás, se kézbesítő; elkerültem a rosszmájú megjegyzéseket, illetve azt, hogy kinevessenek. Anyám följárt lisztért a padlásra, de ő titoktartó volt.

Sok vesződéssel ugyan, de végül is megcsináltam a repülőgépet. Bordáit könnyű nyárfából készítettem, törzsét furnérlemezzel, a szárnyát sűrű szövésű vászonnal borítottam. A légsavart a Puch tizenégy lóerős motorja forgatta. A februári próbarepülés előtt lebontottam házunk keleti tűzfalát, mert ebben a lucskos-havas időben csak a száraz padlás szolgálhatott kifutópályaként.

Mivelhogy édesanyám egyre nagyobb kíváncsisággal kísérte a munkámat, nem sok biztatás kellett neki, hogy beüljön a hátsó ülésbe. Begyújtottam a motort, a légsavár berregni kezdett, és kirepültünk vízszintes vonalban a szabad ég alá. Körülbelül tizenöt-húszméteres szakasz után azonban a gépem hanyatt dőlt, és zupp, lezuhant. Nekem kutya bajom se lett, szegény anyámnak azonban eltört a combcsontja. A szánkón gyorsan ágyat vetettem neki, és uszgyi, be a zentai kórházba. A szakorvosok a törést rögzítették ugyan, de a baj nem jár egyedül. Mivel állandóan feküdnie kellett, a lábtörésnek tüdőgyulladás lett a szövődménye. Amikor utoljára meglátogattam, olyan magas láza volt, hogy félrebeszél. Még aznap este meg is halt. Ott nyugszik apám mellett a tornyosi temetőben.

A repülőszerencsétlenség miatt negyven év után is szemrehányás él bennem. De sohasem vallottam be senkinek, hogy anyám vesztét az én ostobaságom okozta. Szakmai téren viszont ez a baleset sem keltett bennem reménytelen keservet. Hónapokon át azon töprengtem, hogyan lehetne egy eddig még nem létező hangszert föltalálni. Idegen ötlet alapján indultam el. A cséplőmunkás legények vacsora után egy tantusz alakú és nagyságú filmet vettek a szájukba, és frissest fújtak rajta a pelyvás, poros lányoknak. Nekem meg hosszú kísérletezéssel sikerült pléh- és acéllemezből olyan tölcseres sípot csinálnom, amely aszerint, hogy a nyelvemmel kijebb vagy beljebb toltam, megfelelő magasságú hangot adott. Találmányomat elvittem a fővárosi szabadalmi hivatalba, eljátszottam egy magyar népdalt, azaz hogy eljátszottam volna, ha a lámpaláztól nem szorulnak össze a fogaim, így aztán a síp nem úgy szólt, ahogy kellett volna, inkább csak sikított és kukorékol. Egy kézmozdulattal elbocsátottak.

„Ne ess kétségbe, Tamás! – bátorítottam magamat. – Folytasd csak tovább a kísérletezést.”

Zentán fölkerestem dr. Habram Jánost, és megkértem, hogy húzza ki alsó és felső metszőfogaimat.

– Nyissa ki a száját! Ááá! Így, ni! – mondta, és megvizsgált. – Az ég szerelmére, hiszen minden foga tökéletesen épséges.

– Tudom, doktor úr, de akkor is húzza ki őket.

– Nem értem a dolgot.

És röviden megmagyaráztam, hogy miért van erre szükség.

– Maga egy csodabogár – legyintett bosszúsán, de azért eleget tett a kérésnek.

Metszőfogak nélkül nehezebben rágtam, a sípom azonban egyre szebben szólt. Szofonnak neveztem el. És vettem egy olyan dobót, amelyet lábnyomással lehet megszólaltatni. Így tehát három hangszeren játszhattam egyszerre.

Már benne voltunk a nyárban, amikor fölkeresett a csárda cigányprímása, meghallgatta, jónak találta játékomat, s mivel a klarinétos kivált a bandából, megkért, hogy álljak be a helyébe. Első szóra beálltam. Valami érzékem mint-ha azt súgta volna, hogy ez lesz az az ösvény, amely sikerhez vezet. A bálakban

tapsot kaptam a fiataloktól, főleg a szabad lányoktól, de nem kérhettem föl őket táncolni, mert lekötött a zenekar. Gyorsan szálltak az évek, végül rá kellett döbbernem, hogy érett, sőt túlérrett vagyok a nősüléshez. Agglegény. Nem legyeskedhetek a fiatal lányok körül.

Egy füledt augusztusi estén az iskola udvarának hársfái alatt rendeztünk mulatságot, amelyen hívásra, vagy hívás nélkül az Újvidéki Rádió egyik riportere is megjelent. Kitartóan figyelt rám. Aztán megkérte a tanítónőt, hogy engedjen be kettőnket egy tanterembe. A hölgy már intett is az ajtó felé. Ekkor játszottam először mikrofon előtt. A riportert zenei tehetséggel megáldott földművest mutatott be. Ekkoriban nagyon divatba jött a népzene. Boldogságom akkor tetőzött, amikor a televíziósok is fölkerestek. Lehetett már esti kilenc óra, a petróleumlámpa meg éppen csak pislákol. Land Rover te-repjárójukat odaállították az ablakom elé, hosszú, vakító fénnel bevilágítottak a szobába, és a fölvétel sikerült.

Amikor bementem a zentai hetipiacra, a kofaasszonyok elhalmoztak szecsecsevánatokkal. Mivel szülőföldem határán túl is érdeklődést keltettem, bátorságot kaptam ahhoz, hogy jelige helyett nyíltan megnevezem magamat, így küldtem hirdetést a Magyar Szó Ismerkedjünk című rovatába.

„Tisztesleges foglalkozású, három hangszeren játszó férfi házasság céljából megismerkedne ötven év körüli zenerajongó hölgygel.”

Abban reménykedtem, hogy egy nyugalmazott zenetanár nő fog jelentkezni, aki megtanít majd a kotta olvasására meg a bővített és szűkített hangközökre. „Szárvágó” zenészként kezdtem a pályámat, nem részesültem megfelelő oktatásban; igazán rám fért volna egy kis csiszolás.

Csupán egy kiérdemesült énekesnőtől kaptam levelet. A többi között ezt írta:

„Mindkettőnket a rokonlelkűség jellemez. Én olyan adottsággal vagyok megáldva, hogy akár százkilométeres távolságból is megérezem, ha barát nőim, ismerőseim rám gondolnak. Mert a léleknek hasonló kisugárzása van, mint a rádióknak. Ha Szabadkán akad dolga, feltétlenül keressen fel. Címemet a boríték hátlapján olvashatja.”

Egy vasárnap reggel beutaztam Szabadkára. A hölgyet könnyen megtaláltam. Egy emeleti lakás albérleti szobájában lakott, amelynek ajtaját vastag, redőzött drapéria helyettesítette. Mivel kopogtatni nem lehetett rajta, egyszerűen félrelebbentettem. A nőnek csak a meztelen hátát láttam. Éppen mosakodott.

– Ki jött? – kérdezte hirtelenül.

– Tamás Adahatárról.

– Várjon egy pillanatra.

Törülközés után pongyolát kapott magára, és felém fordulva tetőtől talpig végigmért a tekintetével.

– Állig gombolt inget visel nyakkendő nélkül. És ebben a kánikulában is keskeny karimájú, fekete kalapot. Ez a sült parasztkokra jellemző, nem pedig a művészekre. At ne lépje a szobám küszöbét!

– Nem a ruha teszi az embert – mondtam zavartan.

– Tulajdonképpen mekkora falu az az Adahatár?

– Nem falu, hanem tanyacsoport.

– És azt képzelem, hogy innen átköltözöm a maga tanyájának csirkeszaros szobájába? Nem bolondultam meg – mondta, miközben égett az arca a haragtól. – Takarodjon, takarodjon!

Amikor kussoltam, a „rokon” lélek még utánam is köpött. Úgy éreztem magamat, mintha egy bili tartalmával öntött volna nyakom.

Visszafelé utazva, a vonatfülkében szemben ültem egy özülő, gyászruhás asszonnyal. Beszédbe elegyedtünk. Elmondta, hogy a férje mozdonyvezető volt. Boszniából szemet szállított volna Szabadkára, de egy sötét alagútban belefutott egy kisiklott szerelvénybe, és szörnyethalt.

– Én is vasutas vagyok – mondtam elszántan. – Méghozzá a Bogarast, Toronyost, Kevit, Adahatárt és Törökfalut összekötő vonalon.

– Ugyan, ne akarja már telchazudni a fejemet. Azon a vidéken nem volt, nincs, és sohasem lesz vasút.

És pontot tett beszélgetésünk végére.

Nem volt tapasztalatom abban, hogy hol vannak a közeledés eredői. Mivel minden további kísérletem is csődöt vallott, végül így szóltam magamban: „Is-ten veletek öreglányok, elvált és özvegyasszonyok!”

Fölfogadtam cselédnek egy kivetkőzött apácát. Adahatári születésű volt, és széltében-hosszában suttogták, hogy összeférhetetlen, pattogó természete miatt Budanović püspök menesztette a parókiájáról. Nekem is lármás hangon parancsolgatott. Ne merjek többé trágás bocskorral a szobába lépni, ne merjek ezt, ne merjek azt. Példás rendet tartott a házban és a ház körül. Mosott, főzött, kenyeret, tejfölös lángost sütött a kemencében. Ha muzsikáltam, a legszébb melódiák sem indították meg. Tíz év alatt, amíg nálam volt, egyetlenegy-szer sem hallottam énekelni. Télen is anyám fűtetlen szobájában, vastag dunna alatt aludt. De lámpaoltás előtt még a szobámban tartózkodva pulóvert kötött, vagy asztalterítőt horgolt. Egy este, amikor a zsámolyon ülve vaját köpült, óvatosan a háta mögé lopakodtam, remegő kézzel átöleltem, és belecsókoltam a nyakába. Mint egy vadmacska megkarmolta a kezemet.

– Mit akar maga, fogatlan vén számar? – szolt fullánkosan. És másnap ki-kérte a bérét, batyuba kötötte minden cókmojkját, s utolsó istenhozzádot mondván eltávozott.

Jó főztjei után kénytelen voltam visszatérni a száraz kosztra. A reggelim szalonna, az ebédem sonka, a vacsorám kolbász volt, vagy fordítva. Fogalmam se volt ennek az étrendnek a káros hatásáról. Hanem a következő években, néhány percnyi muzsikálás után elfogyott a lélegzetem. Munkaképességem meg annyira lecsökkent, hogy a napszamosok után is alig-alig bírtam járni. Emiatt mind a tizenhét hold szántóföldemet bérbe adtam. Jó lovaimra gyorsan akadt vevő. A tehének közül is csak egyet hagytam meg. És befeküdtem a zentai kórházba egy alapos kivizsgálásra. A görbéket író elektromos műszerek kimutatták, hogy szívizmaim gyengék, a koszorúerem elszűkült, a májam meg gyulladásban van. A szakorvosok gyógyszereket írtak ki, és eltiltottak a disznóhústól, mondván, hogy reggelire pirítóst egyek csipkebogyóteával, ebédre tyúklevest, paradicsomos krumplit, rakott kékparadicsomot, tűzdelte pulyka-mellet, vacsorára joghurtot vagy más tejterméket.

Gyűjteni és szárítani kezdtem a Csikér partján található gyógynövényeket, mert a drága gyári orvosságokra nem volt pénzem, s őszintén szólva bizalmam se volt hozzájuk.

Elvesztett egészségem vissza már nem nyerhetem. Kezdek feledékeny lenni, és igen-igen szenvedek a magányosságtól. Muzsikálni is ritkán muzsikálok már, de annál gyakrabban rágódom a szomorú élményfoslányokon. Hasonló sorsú barátaim, ismerőseim eltartás, gondozás fejében átadták ingó és ingatlan vagyonukat egyik-másik fiatal, könnyű szerzeményre pályázó házaspárnak, de olyan „kitűnő” bánásmódban részesültek, hogy rövidesen el is patkoltak. Ezekkel a bűnözés határát súroló esetekkel szemben a hatóság teljesen közönyös. Én úgy döntöttem, hogy vállalom az időskor minden veszedelmét, nem engedhetem meg, hogy haszonleső alakok a népzene terén szerzett hírnevemmel a „trágyadombra” dobjanak. Magántulajdonomat végrendeletileg a zentai vagy a szabadkai zeneiskolára hagyom.